

Maarten van Rossem

Het nut van Dr. Clavan

Een televisiedeskundige slaat terug

De Academische Boekengids 39, juni 2003, pp. 12.

In een rede ter gelegenheid van de Dies Natalis van de Universiteit van Amsterdam oefende **prof. mr. Paul F. van der Heijden** enige maanden geleden scherpe kritiek uit op beoefenaren van de wetenschap die naast hun academische werkzaamheden ook optreden in de media als deskundige, columnist of opiniërend manusje van alles; de zogenaamde universitaire publieke intellectuelen. Hij begint zijn rede al omineus met verwijzingen naar de Engelse filosoof Roger Scruton, die bleek te zijn omgekocht door de internationale tabakslobby, en het mislukte optreden van Pim Fortuyn als bijzonder hoogleraar in Rotterdam. Kern van zijn bezorgde betoog is dat in de wetenschap strenge kwaliteitscriteria worden aangelegd, maar in de media in het geheel niet. Daar is het in de woorden van Van der Heijden een ongeremd *free for all*.

Wat iemand nu precies tot een publieke intellectueel maakt, en of de alom geminachte en geridiculiseerde 'deskundige' - de bekende Dr. Clavan - zo ongeveer hetzelfde is als een publieke intellectueel, wordt in de rede van Van der Heijden niet duidelijk. Mijns inziens is het wel handig een onderscheid te maken tussen de deskundige en de publieke intellectueel. De deskundige treedt op om informatie te verschaffen over een specifiek vakgebied. Beoefenaren van de wetenschap beginnen hun mediacarrière altijd als deskundigen. Er zijn duizenden deskundigen. In de dagen na 11 september 2001 zagen we hoogbouwdeskundigen, vliegtuigbouwdeskundigen, brandweerdeskundigen, rampdeskundigen en natuurlijk ook Amerikadeskundigen. De meeste van die deskundigen zien we slechts een enkele keer optreden, hetzij vanwege hun zeer specifieke deskundigheid, hetzij vanwege hun gebrek aan verbale vaardigheden. Slechts een enkele deskundige is zo breed geïnteresseerd en mediageniek dat hij of zij zich langzaam kan ontwikkelen tot een publieke intellectueel, die regelmatig deelneemt aan het publieke debat, in geschifte of voor de camera's - een mooi voorbeeld daarvan is Ronald Plasterk. Sommige deskundigen zijn mediageniek en zeer frequent te zien, maar beperken zich welbewust tot hun specifieke deskundigheid.

Van der Heijden refereert in zijn betoog aan twee boeken, *Public Intellectuals. A study of decline* van de Amerikaan Richard Posner en de bundel *De opmars van deskundigen. Souffleurs van de samenleving*, onder redactie van Frans van Lunteren en anderen. Posner beweert, zonder daar overigens werkelijk steekhoudend bewijs voor te leveren, dat de kwaliteit van de meningen, voorspellingen en adviezen van de publieke intellectuelen afneemt omdat hun optreden in de markt voor meningen een al te vrijblijvend karakter heeft. Niemand is in staat hen ter verantwoording te roepen en indien noodzakelijk te bestraffen voor ondeugdelijke meningen of voorspellingen, omdat de meeste publieke intellectuelen een aangenaam universitair baantje voor het leven hebben. Zij hangen vrijblijvend uit het raam van hun ivoren toren en roepen maar wat. Vroeger had je geheel onafhankelijke publieke intellectuelen, zoals George Orwell en Arthur Koestler, maar die zijn grotendeels uitgestorven. Kortom: wat ontbreekt in de wereld van de publieke intellectuelen is adequate kwaliteitscontrole.

'Waarom trouwens een goed beargumenteerd en geschreven opiniestuk in een publiekstijdschrift of serieuze krant per definitie een minder hoogstaand cultureel product is dan een wetenschappelijk artikel, is mij in het geheel niet duidelijk.'

Uit de bundel *De opmars der deskundigen* doet Van der Heijden vooral zijn voordeel met het artikel van de Belgische historicus Jo Tollebeek over historici als televisiedeskundigen. Tollebeek meent dat de historicus in de media zich in de loop van de afgelopen veertig jaar heeft ontwikkeld van een 'onaantastbare gezagsdrager' aan wie het medium zich moest aanpassen (Lou de Jong) tot een 'televisiepersoonlijkheid' die zich geheel aan het medium heeft aangepast (schrijver dezes). Daar zit natuurlijk wel wat in en het artikel van Tollebeek is niet onaardig, maar in feite generaliseert hij op grote schaal op basis van flinterdun en ten dele zeer twijfelachtig feitenmateriaal. Het aantal historici dat met aanzienlijke regelmaat in de media is opgetreden is zo klein, dat hun persoonlijke eigenaardigheden een ontoelaatbaar grote invloed hebben op Tollebeeks generalisaties over de veranderende verhouding tussen de academische historicus en de media.

'Slechts een enkele deskundige is zo breed geïnteresseerd en mediageniek dat hij of zij zich langzaam kan ontwikkelen tot een publiek intellectueel.'

In het spoor van Posner komt Van der Heijden met wat hij de 'kwaliteitsparadox' noemt. In de wetenschappelijke wereld worden academici aanhoudend beoordeeld op grond van strenge criteria. Tijdschriftbijdragen zijn onderwerp van meedogenloze *peer review* en elk jaar wordt bezien of de wetenschappelijke onderzoeker wel heeft voldaan aan de strenge eisen. Wie tekortschiet, zo is de impliciete suggestie, kan van de bijstand gaan leven. Hoe anders gaat het volgens Van der Heijden toe bij de televisie, in de kranten en in de publiekstijdschriften. Daar kunnen de publieke intellectuelen maar

raak flodderen. Bijdragen aan die media zijn onveranderlijk ongenueanceerd, onvoldoende onderbouwd en niet voorzien van een notenapparaat. Vooral dat laatste is natuurlijk een doodzonde. Een waardeloos artikel met een reusachtig notenapparaat kan er nog mee door in de wetenschappelijke wereld, maar een briljant artikel zonder noten is onacceptabel. Aan het fundamentele verschil dat Van der Heijden postuleert tussen wetenschappelijke publicaties en publicaties in kranten en publiekstijdschriften geloof ik niet zo. Voor de bètawetenschappen zal er zeker zo'n fundamenteel verschil zijn, maar in de geesteswetenschappen lijkt de overgang tussen het een en het ander mij eerder vloeiend en moeilijk precies te traceren. Waarom trouwens een goed beargumenteerd en geschreven opiniestuk in een publiekstijdschrift of serieuze krant per definitie een minder hoogstaand cultureel product is dan een wetenschappelijk artikel, is mij in het geheel niet duidelijk. Van der Heijden weet overigens ook wel dat de meeste universitaire medewerkers vast zijn aangesteld en bepaald niet jaarlijks zonder mededogen worden afgerekend op hun wetenschappelijke prestaties. Ook is het een misverstand te denken dat er in het publieke debat maar aangerotzooïd kan worden. Daar worden in sommige opzichten zelfs strengere kwaliteitseisen gesteld dan in de door Van der Heijden zo hoog geprezen wetenschappelijke wereld. Wie in kranten en tijdschriften schrijft, moet behoorlijk kunnen schrijven. Dat is jammer genoeg een talent waar het vele universitaire medewerkers aan ontbreekt, waarvan de ingekomen post van de *Academische Boekengids* getuigt.

'Anders dan Posner geloof ik niet dat de universiteiten met hun mooie baantjes een plaag zijn voor de kwaliteit van het publieke debat.'

Nergens in zijn rede wekt Van der Heijden de indruk zich te realiseren dat academische publieke intellectuelen wellicht een nuttige maatschappelijke functie vervullen. Het publieke debat speelt in een democratische samenleving een essentiële rol. In dat debat kunnen de academische publieke intellectuelen opereren met een zekere afstand en onafhankelijkheid waaraan het in de dagelijkse opwindings van de journalistiek nogal eens ontbreekt. Als de media vervuld zijn van kuddegeest en histerie is het soms juist een academische publieke intellectueel die het beangstigende conformisme ter discussie stelt. Omdat het bijzonder lastig is als geheel onafhankelijke publieke intellectueel financieel te overleven, dienen de universiteiten geprezen te worden omdat zij een klein aantal van hun medewerkers die daarvoor het talent hebben zonder gezeur de gelegenheid geven een rol te spelen in het publieke debat. Anders dus dan Posner geloof ik niet dat de universiteiten met hun mooie baantjes een plaag zijn voor de kwaliteit van het publieke debat. Integendeel, zij maken dat publieke debat juist deels mogelijk. Hoe zou het verder moeten met al die tijdschriften en culturele en boekenbijlagen als de academische intellectuelen niet langer bereid waren daarin voor een symbolische beloning mooie stukken te schrijven? Is het welbeschouwd trouwens niet zo dat het wetenschappelijk onderwijs ook profiteert van de academische intellectuelen? Zij zorgen immers door de popularisering van hun vak voor de noodzakelijke verbinding tussen de ivoren toren van de wetenschap en de Grote Boze Buitenwereld die nu eenmaal het onderhoud en de elektriciteitsrekening van de toren moet betalen. Ten slotte stel ik er prijs op te verklaren dat ik ook in de tijd dat ik nog rookte tijdens televisie-uitzendingen nooit geld heb ontvangen van de producent van mijn favoriete sigarettenmerk.

Maarten van Rossem is als historicus verbonden aan de Universiteit Utrecht.

Besproken boeken:

Publieke intellectuelen

(oratie, samen met Ronald P.J. Oude Elferinks lezing *Prometheus' stamcel*)

door **Paul van der Heijden**.

Vossiuspers UvA. Amsterdam 2002.

36 pag. € 7,35

De opmars van deskundigen. Souffleurs van de samenleving

door **Frans van Lunteren** (red.) Amsterdam University Press. Amsterdam 2002. 220 pag. € 19,50

Public Intellectuals. A study of decline door **Richard A. Posner**. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts 2002. 416 pag. € 29,95